

TÜRK BORÇLAR HUKUKU'NDA TEMEL HATASI

Işıl Tüzün ARPACIOĞLU

Kırklareli Üniversitesi

Babaeski Meslek Yüksekokulu

Öğretim Görevlisi

i_tuzun@hotmail.com

Özet

Kişinin irade ve beyanının uyması sonucu dış dünyada etki yaratması, hukuki açıdan geçerli kabul edilir. Ancak irade ile beyanın birbirlerine uymadığı durumlarla da karşılaşılabilir. Bu uygunsuzluk ya iradenin beyan edilişi ya da oluşması sırasında meydana gelebilir.

Bir kişiyi, belirli içerikte bir sözleşme yapmaya sevk eden bir olay ya da durum hakkındaki düşünce ve tasavvurlar saik olarak adlandırılırlar (Eren, 2010:342). Kural olarak saik hataları BK m.24 f.2 (TBK m.32 c.1) kapsamında değerlendirilir ve esaslı hata olarak kabul edilmezler. Ancak bu duruma BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2 ve 3) ile düzenlenmiş bir istisna getirilmiş bulunmaktadır. Anılan düzenleme çerçevesinde saik mahiyetinde olan ancak sözleşmenin temeline etkili hataya temel hatası adı verilmektedir (Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, 1993:429).

Bu çalışmada BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2 ve 3)'e göre temel hatasının unsurları incelenerek; Borçlar Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu'nda konuyu düzenleyen hükümler karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hata, Saik hatası, Temel hatası

Alan Tanımı: Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)

FUNDAMENTAL ERROR IN THE TURKISH CODE OF OBLIGATIONS

Abstract

One's creation of impact in the external world as a result of the agreement of his will and declaration is accepted as valid judicially. Yet, situations in which will and declaration do not agree can be also encountered. This incongruity can occur either during the declaration of the will or during its emergence.

Thoughts and contemplations about a case or situation urging one to make a contract with certain content are called as “motive” (Eren, 2010:342). As a rule, errors of motive are evaluated within COO Law Nr.24/2 (TCOO Law Nr. 32/1), and are not accepted as substantial errors. Still, there exists an exception brought to this situation regulated by COO Law Nr.24/1/4 (TCOO Law Nr. 32/2/3.) Within the frame of aforementioned regulation, the error treated as motive but has an effect on the basis of a contract is called fundamental error. (Tekinay, Akman, Burcuoğlu, Altop, 1993:429).

In this study, the aspects of fundamental error will be investigated according to COO Law Nr.24/1/4 (TCOO Law Nr. 32/2/3); and the provisions regulating the Code of Obligations, and the Turkish Code of Obligations will be evaluated comparatively.

Key words: *Error, Error of motive, Fundamental error*

JEL Code: K12

1. GİRİŞ

Hata, çalışma konumuzun temel kavramıdır. BK’da kullanılan *hata* kavramını ifade etmek üzere TBK’nın -kanun metnini arılaştırma isteği ile- *yanılmayı* tercih ettiği görülmektedir. Halen yürürlükte olan BK çerçevesinde olmak üzere ve böyle bir değişikliğin yerinde olmadığı kanaatiyle çalışmamızda bu kavramı ifade ederken *hata* kelimesini kullanmayı tercih etmiş bulunmaktayız.

Hata sözlükte; *yanılma; yanılğı; gerçeğe uygun olmayan ve hata eden kişice kesin olarak gerçek kabul edilen eylem* şeklinde tanımlanmıştır (Yılmaz, 1996:319).

Hata kavramına ilişkin düzenlemeler BK’nın 23 ilâ 27 nci maddelerinde (TBK m.30 ilâ 35) yer almasına karşın, ne bu maddelerde ne de hata kavramına değinilen diğer kanun maddelerinde hataya ilişkin bir tanım bulunmamaktadır (Özsunar, 2005:81). Bu nedenle hata kavramının doktrinde tanımlanması ihtiyacı doğmuştur. Hatayı;

1. Oğuzman/Öz; *irade beyanının istenmeyerek arzuya uygun olmaması veya iradenin oluşmasına etken bir konuda düşüncenin gerçek duruma uygun olmaması* (Oğuzman ve Öz, 2010:80),

2. Reisoğlu, *irade ile beyan arasında istenilmeyerek meydana gelmiş uygunsuzluk hali* (Reisoğlu, 2010:114),

3. Kocayusufpaşaoğlu, *gerçek hakkında, farkında olmadan, doğru bir tasavvur sahibi olmamak (dar anlamda hata); gerçeğe ilişkin tasavvur yokluğunu ifade eden bilgisizlik durumları (geniş anlamda)* (Kocayusufpaşaoğlu:1968:30-31) olarak tanımlamıştır.

Yargıtay da bir kararında hatayı, *iç irade ile açıklanan irade arasında bilmeyerek yapılan uyumsuzluk* olarak tanımlamıştır (Yrg. 1. HD 13.10.1998 t., 1998/8883 E., 1998/10883 K., Karahasan, 2003:323 dpn.270/d-bb).

Bu çerçevede bir olay ya da durum hakkındaki düşüncenin doğruluk ve gerçekliği konusunda kuşku duyuluyorsa hatadan bahsedilemeyeceği gibi gerçeği bilinçli olarak bilmeme halinde de hata söz konusu olmayacaktır (Karahasan, 2003:313).

Üç ana bölümden oluşan çalışmamızda konu Türk Hukuku açısından ele alınacak, karşılaştırmalı hukuk açısından bir değerlendirme yapılmayacaktır. İlk olarak beyan hatası ve saik hatası ayrımı ve esaslı hata incelenecek, sonrasında esaslı hata sayılan beyan hataları üzerinde durulacak ve saik hatasının esaslı hata sayılması hali yani temel hatası incelenerek çalışmamız sonlandırılacaktır.

2. TÜRK BORÇLAR HUKUKU'NDA TEMEL HATASI

2.1. Beyan Hatası – Saik Hatası Ayrımı ve Esaslı Hata

İrade beyanının istenmeyerek gerçek iradeye uygun olmaması hali *beyan hatası*, iradenin oluşmasında etkili olan bir konuda düşüncenin gerçek duruma uygun olmaması *saik hatası* olarak adlandırılmaktadır (Oğuzman ve Öz, 2010:80). Ancak sözleşmenin geçerliliğine etki açısından kanun koyucu beyan hatası - saik hatası ayrımına dayalı bir düzenleme yapmamıştır.

Gerçekten de BK m.23 (TBK m.30)'te sözleşme yapılırken düşülen her hatanın sözleşmenin geçerliliğine etki etmeyeceği, ancak esaslı hata hallerinin sözleşmenin geçerliliğini etkileyeceği belirtilmiştir. Öte yandan aynı düzenleme ile bu etkinin yalnızca hataya düşen taraf üzerinde görüleceği yani hataya düşen tarafın sözleşme ile bağlı olmayacağı vurgulanmıştır (Karahasan, esaslı hata kavramı yerine *köklü yanılmayı* tercih etmektedir, Karahasan, 2003:314 ve devamı). Kanun koyucu, hatanın sözleşmenin iptalini sağlayabilmesi için, *mazur görülebilir olmasını* (hataya düşen kimsenin kusursuz olmasını) şart koşmadığından kişinin kendi ihmaliyle hataya düşmesi halinde de, kişinin bu hatası sözleşmenin geçerliliğini etkileyebilecektir (Kurşat, 2003:142-143).

Yargıtay bir kararında esaslı hatayı; yanılan için o konuda yanılmasaydı sözleşmeyi yapmayacak olduğu ve alışveriş yaşamındaki objektif iyiniyet

kuralları gereğince bu önemi kabul edilen belli bir duruma ilişkin bir yanılma olarak tanımlamış; aynı zamanda bu hatanın ileri sürülmesinin iptal beyanı yapıldığı anda objektif iyiniyet kurallarına aykırı düşmeyeceğini belirtmiştir (Yrg. 4. HD 09.10.1980 t., 1980/8609 E., 1980/11401 K., Karahasan, 2003:321 dpn.270/a).

Kanun koyucunun BK m.24'te "*Esaslı hatalar hulasatan şunlardır*", TBK m.31'de ise "*Özellikle aşağıda sayılan yanılma hâlleri esaslıdır*" ifadelerinden, anılan maddede belirtilen esaslı sayılan beyan hata hallerinin örnek olarak verildiği sınırlı sayı ilkesine tabi bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Beyanın gerçek iradeye uygun olduğu ancak iradenin oluşumu aşamasında bir hatanın bulunması halinde *saik hatası* söz konusu olacaktır. Kural olarak sözleşmenin saiklerinde meydana gelen hatalar *adi saik hatası* olarak adlandırılmaktadır (Eren, 2010:340). İşlemlerde güven ilkesine binaen BK (TBK)'da, kural olarak sözleşmenin geçerliliğine etki edecek esaslı hata halleri olarak beyan hatalarını sayan kanun koyucu; hakkaniyet ve adalet duygularını da göz ardı etmemiş ve beyan hataları yanında BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2 ve 3) ile getirdiği istisnai hallerde sözleşmenin saiklerinde meydana gelen hataları da esaslı hata olarak kabul etmiştir (Eren, 2010:341).

BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2-3) ile düzenlenen unsur ve kriterleri içeren her hata, beyan ya da temel hatası olup olmadığına bakılmaksızın (aralarında bir ayırım gözetmeden) esaslı hata sayılacaktır (Eren, 2010:345).

2.2. Esaslı Hata Sayılan Beyan Hataları

Beyan hatası, bir kişinin yaptığı irade beyanının gerçek iradesine uygun olmaması halidir (Fettah, 2009:733). Başka bir deyişle; irade beyanı ile gerçek irade arasındaki farklılık beyan sahibinin yanılığısına dayanmaktadır (Eren, 2010:340). Bu yanılığ; dikkatsizlik, karışıklık, karıştırma, dalgınlık veya bilgisizlik sonucu meydana gelmiş olabilir (Akyol, 1995:208). Buna göre kişinin beyanı ile arzusu arasındaki farktan haberdar olması halinde, hatadan bahsedilemeyecektir.

BK m.24'te (TBK m.31) sayılan esaslı beyan hataları şunlardır:

1. Sözleşmenin içeriğinde hata (BK m.24 f.1 b.1 – TBK m.31 f.1 b.1.) : Tavsiye mektubu imzaladığını sanan kimsenin aslında birine kefil olması (Reisoğlu, 2010:115).
2. Sözleşmenin konusunda hata (BK m.24 f.1 b.2 – TBK m.31 f.1 b.2): Sözleşme ile borçlunun alacaklıya vermek zorunda olduğu şey ya da yerine getirmek

zorunda olduğu davranışta hataya düşülmesi halinde söz konusu olur (Akıncı, 2003:104). Burada eşyanın ayniyetiyle ilgili bir hata söz konusu olup hata, bir eşyanın tarifi veya tespiti yapılırken meydana gelmektedir (Tunçomağ, 1976:338). Örneğin; katalogda 135 numaralı ürünü sipariş etmek isterken bunun yerine sipariş formuna 153 numaralı ürün yazılması bu nevidendir (Oğuzman ve Öz, 2010:80).

Eşyanın kendisinde olmayıp nitelik veya değerinde meydana gelen hata, bu bent kapsamında değerlendirilmemekte; eğer şartları varsa BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2-3) kapsamına girmektedir (Karahasan, 2003:315).

3. Kişide hata (BK m.24 f.1 b.2 – TBK m.31 f.1 b.3-4): Kişide hatanın esaslı sayılabilmesi için, karşı tarafın başkasıyla karıştırılmış olması yetmemekte aynı zamanda karşı tarafın kimliğinin sözleşme açısından önemli olması gerekmektedir. Örneğin; Avukat olarak Ahmet Gün seçilmek istenirken isim benzerliği sebebiyle Ahmet Ün ile sözleşme yapılması hali böyledir (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993:434). Bu bent kapsamında değerlendirilecek kişinin sözleşmenin karşı tarafı olması şart değildir (Oğuzman ve Öz, 2010:82). Örneğin; bir dadının Ayşe Temiz'in çocuklarından birinin bakımını yüklenmesi durumunda, dadının Ayşe Temiz'in normal zekâlı çocuğunu düşünerek beyan bulunmasına karşılık bakımı yüklenilen çocuğun zekâ özürülü olması halinde durum böyledir (Oğuzman ve Öz, 2010:82-83).

Öte yandan kişinin niteliğinde hata, bu bent kapsamında değerlendirilmemekte, şartları varsa BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2-3) kapsamına girmektedir. Bu şartların bulunmaması halinde kişinin niteliğinde hata, BK m.24 f.2 (TBK m.32 c.1) kapsamında değerlendirilecektir (Karahasan, 2003:315).

4. Miktarda hata (BK m.24 f.1 b.3 – TBK m.31 f.1 b.5): Miktarda hatanın bu bent kapsamında değerlendirilebilmesi için; beyan edilen edimin miktarı ile karşı edimin miktarı arasında önemli bir fark olması gerekmektedir. Bu değerlendirme iş hayatındaki dürüstlük kuralı çerçevesinde yapılacaktır. Örneğin; kilogramını 1.000.-TL'den satmak istediği ürün yerine gönderdiği elektronik postada 100.-TL yazmış olması hali böyledir (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993:435).

BK m.24 f.3 (TBK m.31 f.2) uyarınca adi hesap yanlışlığı sözleşmenin geçerliliğini etkilememektedir.

2.3. Saik Hatasının Esaslı Hata Sayılması: Temel Hatası

Bir kişiyi, belirli içerikte bir sözleşme yapmaya sevk eden bir olay ya da durum hakkındaki düşünce ve tasavvurlar *saik* olarak adlandırılırlar (Eren, 2010:342).

Anlaşılacağı üzere saik psikolojik bir olguyu ifade eder (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993:429). Kural olarak (yukarıda da belirtildiği üzere) BK m.24 f.2 (TBK m.32 c.1) kapsamında değerlendirilen saik hataları esaslı hata olarak kabul edilmezler. Ancak bu duruma BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2 ve 3) ile düzenlenmiş bir istisna getirilmiş bulunmaktadır. Bu düzenleme çerçevesinde saik mahiyetinde olan ancak sözleşmenin temeline etkili hataya *temel hatası* denmektedir (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993:429). Bazı yazarların temel hatası yerine *vasıfta hata* (Akıncı, 2003:106 ve devamı), *esaslı vasıf hatası* (Hatemi ve Gökyayla, 2011:92) kavramlarını kullanmayı tercih ettiği görülmektedir.

BK m.24 f.1 b.4 göre; *temel hatasından* bahsedebilmek için; bir saik hatası olmalı ve aynı zamanda bu saik hatası subjektif ve objektif şart olarak isimlendirilen iki şarta da sahip bulunmalıdır. TBK m.32 c.3 ile bu şartlara durumun karşı tarafça da bilinebilir olması gerektiği yönünde bir şart daha eklenmiştir.

Temel hatası olarak değerlendirebilmek için öncelikle bir saik hatası bulunmalıdır. Saik hatası önceki bölümlerde açıklandığından burada diğer üç şart üzerinde durulacaktır.

1. Subjektif şart; hataya düşülen niteliğin, iç iradesi hatalı oluşan taraf için sözleşmenin zorunlu bir temeli sayılmasıdır. Yani hataya düşen taraf bu durumu bilseydi sözleşmeyi hiç yapmayacak idiyse o zaman subjektif şart sağlanmış olacaktır (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993:430).

2. Objektif şart ise, hata sebebiyle varsayılan niteliğin dürüstlük ilkesi açısından da sözleşmenin zorunlu bir temeli sayılmasıdır. Başka bir deyişle temel hatasına düştüğünü iddia eden kişinin söz konusu hatası değerlendirilirken emsal teşkil eden olaylardaki ortalama düşünce ve değer yargısının esas alınması suretiyle bir sonuca varılması gerekmektedir (Kılıçoğlu, 2005:131).

Yargıtay bir kararında hatanın esaslı kabul edilebilmesi için, uygulamada ve bilimsel alanda ortaklaşa benimsendiği gibi, girişilen taahhüdün başlıca sebebinin teşkil etmesi, başka bir deyişle hem yanılığa düşen taraf yönünden (subjektif unsur), hem de iş hayatındaki dürüstlük kuralı (objektif unsur) açısından, hataya düşülme idi böyle bir sözleşmenin hiç veya açıklanan biçimde yapılmayacağına ispatlanmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir (Yrg. 1. HD 13.10.1998 t., 1998/8883 E., 1998/10883 K., Karahasan, 2003:323 dpn.270/d-bb).

3. TBK m.32 c.3 ile bu şartlara durumun karşı tarafça da bilinebilir olması gerektiği yönünde bir şart daha eklenmiştir bulunmaktadır (Hatemi ve Gökyayla,

2011:92). Üzerinde hata edilen saikin hataya düşen tarafından böyle bir önem taşıdığı, sözleşme kurulurken diğer tarafça da bilinmeli veya bilinmesi gerekmeli ya da -hiç değilse- kabul edilebilir olmalıdır (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altop, 1993:431).

Yargıtay bir kararında; *arsa olarak bir taşınmazı satın almış olan kişinin, bu taşınmaza yapı yapılmasına belediyenin müsaade etmemesi halinde BK m24/1-4'e göre hataya düştüğünün kabulü gerektiğini* belirtmiştir (Yrg. 4. HD 12.10.1977 t., 1977/12191 E., 1977/9487 K., Karahasan, 2003:325).

3. SONUÇ

Borçlar Kanunumuz esaslı hata ve esaslı olmayan hata kavramını temel aldığından, hukuki işlemlerin geçerliliğine etkisi bakımından, hatanın saik ya da beyan hatası olup olmaması tek başına yeterli olmamakta; ayrıca *esash* olması aranmaktadır (Kocayusufpaşaoğlu, 1968:114). Kural olarak saik hatası esaslı hata kabul edilmeyecek ancak BK m.24 f.1 b.4 (TBK m.32 c.2-3)'te yer alan şartları taşıyan saik hatası, temel hatası olarak değerlendirilerek esaslı hata sayılacaktır.

Borçlar Hukuku açısından esaslı hatanın beyan hatasından ya da saik hatasından kaynaklanıp kaynaklanmaması önemli olmayacaktır. Ancak saik hatasına dayanan taraf açısından bu durumun ispatı gerekecektir (Yargıtay'ın aynı yöndeki bir kararı için bkz. Yrg. 1. HD 13.10.1998 t., 1998/8883 E., 1998/10883 K., Karahasan, 2003:323 dpn.270/d-bb).

BK m.24 f.1 b.4 göre; *temel hatasından bahsedebilmek için; ortada bir saik hatası olmasının yanında BK'nın aradığı subjektif ve objektif şarta ek olarak TBK m.32 c.3 ile durumun karşı tarafça da bilinebilir olması gerektiği* şartı eklenerek daha önce doktrinde de bazı yazarlar tarafından aranan bu şart kanun hükmüne dahil edilmiş ve böylelikle doktrinindeki bu yöndeki tartışmalar sona erdirilmiştir.

KAYNAKLAR

Akıncı Şahin, Borçlar Hukuku Bilgisi Genel Hükümler. 2. Baskı. Konya: Sayram Yayınları, 2003.

Akyol, Şener, Borçlar Hukuku Genel Hükümler I. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Düzeltilmiş 12. Baskı. İstanbul: Beta, 2010.

Fettah, Melek. "Roma ve Türk Hukukunda Hata", Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan Cilt – 1. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2009, 723-750.

Hatemi, Hüseyin & Emre Gökyayla, Borçlar Hukuku Genel Bölüm. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2011.

Karahasan, Mustafa Reşit, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler Öğreti Yargıtay Kararları İlgili Mevzuat Birinci Cilt. Tümü Yeniden işlenmiş ve Genişletilerek Yenilenmiş Baskıdır. İstanbul: Beta, 2003.

Kılıçoğlu, Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Genişletilmiş 5. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip, Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı. İstanbul: Garanti Matbaası, 1968.

Kurşat, Zekeriya, Borçlar Hukuku Alanında Hile Kavramı. İstanbul: Kazancı Yayınları, 2003.

Oğuzman, M. Kemal & M. Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Gözden Geçirilip Güncelleştirilmiş Sekizinci Bası. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010.

Özsunar, Erdal, Roma ve Türk Hukukunda Hata. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Reisoğlu, Safa, Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Yirmibirinci Bası. İstanbul: Beta, 2010.

Tekinay , Selâhattin Sulhi & Sermet Akman & Halûk Burcuoğlu & Atillâ Altop, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Yedinci Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.

Tunçomağ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku I. Cilt Genel Hükümler. Üzerinde Çalışılmış ve Geliştirilmiş Altıncı Bası. İstanbul: Sermet Matbaası, 1976.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü. Genişletilmiş 5. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.